likku omavalitsust. Nekrutitevõtmise süsteemi asemele seati 1874 sisse üldine väeteenistuse-kohustus. Teostati rida olulisi uuendusi ka rahanduse, alg- ja keskhariduse ning tsensuuri alal. Vabameelsete ringkondade lootus riigi põhikorra reformile — konstitutsioonile — siiski ei täitunud. Poola mässu (1863—64) verise mahasurumise järel tõusid mõjule natsionalistlikud suunad ja 1860-ndate a-te teisel poolel muutus valitsuse kurss konservatiivseks. Vene seltskonnas aga tekkis reformide katkestamise tõttu sügav rahulolematus. Intelligentsi radikaalsem element moodustas paljudes linnades revolutsioonilis-sotsialistlikke koondisi. Vaatamata karmile politseilisele jälitamisele korraldati atentaate A-le ja teisile valitsusvõimu esindajaile. — Välispoliitilisel alal saavutas A. olulisi tagajärgi Aasias: diplomaatiliste läbirääkimiste tulemustena saadi Hiinalt 1858 Amuurimaa ja 1860 Ussurimaa, Jaapanilt 1875 täielikult Sahhalini saar; 1865—80 vallutati Turkestan, Hiiva ja Buhhaara. 1864. a. viidi lõpule Kaukaasia mäestikurahvaste alistamine. Alaska müüdi Venemaa poolt 1867 P.-A. Ühendriigele. 1877—78 pidas Venemaa edukat sõda Türgiga; selle tulemusi piiras aga tunduvalt Berliini kongress (1878). Siiski sai Venemaa juurde alasid Kaukaasias ja ka tagasi 1856 Moldaaviale loovutatud Bessaraabia lõunaosa. 1872—73 loodi A-i, Saksa keiser Wilhelm I ja Austria-Ungari keiser Franz Josephi vahel nn. kolmekeisriliit. — Peale Vene-Türgi sõda, mis oli seltskonna tähelepanu sisepoliitilisilt küsimusilt eemale tõmmanud, algas Venes sisemine käärimine uue hooga. Et revolutsioonilisest liikumisest jagu saada, andis A. 1880 krahv M. T. Loris-Melikov'ile diktaatorlikud volitused. Viimane kavatses teostama hakata uut vabameelset reformipoliitikat, kuid enne nende kavatsuste teostumist tapeti A. 1. III 1881 vkj. Peterburis revolutsioonilis-terroristliku organisatsiooni „Narodnaja Volja" poolt korraldatud pommiatentaadiga.

С. С. Татищевъ, Императоръ Александръ II, его жизнь и царствованіе I—II (1903); А. Кориловъ, Курсъ исторіи Россіи XIX вѣка II (1912), III (1914); М. Н. Покровскій, Русская исторія съ древнѣйшихъ временъ IV (1918); P. Milioukov, Ch. Seignobos jt., Histoire de Russie III (1932); H. Kruus, Eesti ajalugu kõige uuemal ajal I, II (1927, 1928).

J. Kt.

* **ALEKSANDER III,** Vene keiser, sünd. 26. II 1845 vkj. Peterburis pärastise keisri Aleksander II (vt. ka *Suppl.*) teise pojana, sai troonipärijaks pärast oma vanema venna Nikolai surma 1865, kasvatati õigusteaduse prof-i ning Püha Sinodi pärastise ülemprokuröri K. P. Pobedonostsev'i jt. poolt üles panslavistlikus ja valjult õigeusklikus vaimus. Vene-Türgi sõjas (1877—78) juhatas ta Vene Doonau armee vasakut tiiba. A. astus troonile pärast oma isa tapmist terroristide poolt 1. III 1881 vkj. Tema valitsemisaeg kandis konservatiivset, isegi reaktsioonilist iseloomu. Aleksander II reforme piirati tunduvalt, jälitati karmilt revolutsionääre ja suruti maha iga vähegi vabameelsem liikumine. Kogu riigis pandi 1881 kehtima erakordne kaitseseisund, millega administratiivvõimud said suuri õigusi koosolekute keelamise, elanikkude arreteerimise jm. suhtes. Semstvoasutiste järele valvajaiks seati 1890. a. suurte võimupiiridega aadlikest maaülemad ja kitsendati talupoegade esindajate valimist semstvotesse. Uue linnaseadusega 1892 asetati linnaomavalitsused administratiivvõimude tugevama järelevalve alla. Ühtlasi vähendati mitmeti kohtute õigusi. Hariduse alal kitsendati uue ülikoolide seaduse kehtimapanekuga 1884 tunduvalt ülikoolide autonoomiat, tehti takistusi semstvotele ilmlikkude algkoolide avamisel, mistõttu langes rahvastiku kirjaoskus, ja raskendati keskhariduse saamist; ka kõvendati tsensuuri. Vähemusrahvuste suhtes teostati karmi venestuspoliitikat, eriti hakati teravalt jälitama juute. Riigi majanduspoliitikas peeti eeskätt silmas mõisnikkude ja tööstürite huve. Aadlimõisade toetamiseks asutati 1885. a. riigi poolt Aadli maapank, mis hakkas andma odavaprotsendilist laenu. Vähem peeti silmas talupoegade seisundi parandamist. A-l 1882 asutati küll riiklik Talurahva maapank, ent selle laenuprotsent oli talupoegade jaoks liiga kõrge. Talurahva maapuuduse vähendamiseks hakati korraldama väljarändamist Siberisse ja Kesk-Aasiasse; seda soodustas Taga-Kaspia ja Siberi raudteede ehitamine. Riigi rahanduse paran-

Eesti biograafilise leksikoni tÃƒÂ¤iendusKÃƒÂ¶ide, 1940, lk. 9